

# คำ วลี ประโยค

## นววรรณ พันธุเมธา\*

คำ วลี และประโยค เป็นศัพท์ทางไวยากรณ์ที่ใช้กันแพร่หลาย นักไวยากรณ์อาจให้คำจำกัดความของศัพท์เหล่านี้แตกต่างกันไปบ้างดังนี้

คำ พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๑๑, น.๕๙) กล่าวว่ามีความหมายต่างกันเป็น ๓ อย่าง ความหมายแรกคือ “พยางค์หนึ่งๆ คือเสียงที่เปล่งออกมาครั้งๆ ดังที่ใช้อยู่ในตำราอักษรวิธีว่า คำเป็นคำตาย และที่ใช้ในตำราชั้นหลักษ์ณ์ว่า คำครุ คำลหุ หรือจำนวนคำที่ใช้ในวรรคหนึ่งๆ ของคำประพันธ์ว่า โคลงบางบาทมีเท่านั้น คำ จันท์บทนี้มีเท่านั้นคำ เป็นต้น” ความหมายที่สองคือ “คำร้องท่อนหนึ่งเป็นคำหนึ่ง ดังที่ใช้ในคำกลอนบทละครต่างๆ คือ หมายความว่า คำกลอน ๒ วรรคเป็นคำหนึ่ง” และความหมายที่สาม คือ “เสียงที่พูดออกมาได้ความ อย่างหนึ่งตามความต้องการของผู้พูด จะเป็นก็พยางค์ก็ตามเรียกว่าคำหนึ่ง”

นักภาษาศาสตร์ได้ให้คำจำกัดความของคำต่างออกไปคือ คำคือหน่วยในภาษาที่เล็กที่สุดที่อยู่ลำพังได้ ดังที่วิจิตรนันทน์ ภาณุพงศ์ (๒๕๒๔, น.๘) ได้เขียนถึงคำไว้ว่า “มีหลายภาษาในโลกซึ่งมีวิธีประกอบรูปคำสลับซับซ้อนมาก และบางส่วนของประกอบกันนั้นแต่ละส่วนก็มีความหมายแต่บางส่วนของอาจใช้ลำพังได้บางส่วน จะใช้ลำพังไม่ได้ ส่วนที่ใช้ลำพังได้ก็ถือว่าเป็น “คำ” ได้ ที่ใช้ลำพังไม่ได้ก็ไม่ใช่ “คำ”

วลี พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๑๑, น.๒๐๕) กล่าวว่าหมายถึง กลุ่มคำที่มีจำนวนคำตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป และไม่มีความครบที่จะเป็นประโยคได้ ชื่อของวลีคล้ายตามชนิดของคำที่อยู่ข้างหน้า ทั้งนี้เพื่อสะดวกแก่การจดจำ พระยา

---

\*ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาไทยประจำสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กรมวิชาการ) กระทรวงศึกษาธิการ, ภาควิชาอักษรบัณฑิตยสถานประจำสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน

อุปกิตติศิลปสารจำแนกคำในภาษาไทยเป็น ๗ ชนิด วลีจึงมี ๗ ชนิด ได้แก่ นามวลี สรรพนามวลี วิเศษณ์วลี บุพบทวลี สันธานวลี และอุทานวลี

ต่อมาวิจิตรนภานุพงศ์ (๒๕๒๔, น.๗๙) ได้ให้คำจำกัดความของวลีว่า “คำคำเดียว หรือคำคำเดียวกับส่วนขยาย... ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของประโยคชนิดใดชนิดหนึ่งใน ๑๐ ชนิด” วลีมี ๕ ชนิด ได้แก่ นามวลี กริยาวลี กาลวลี สถานวลี และพิเศษวลี

นworรณ พันธุเมธา (๒๕๒๕, น.๙๓) ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับคำจำกัดความของวลีอีกแนวหนึ่ง คือ ถือว่าวลีเป็น “กลุ่มคำซึ่งเกิดขึ้นจากการนำคำขยายมาขยายคำหลัก” นworรณถือว่าคำหลักมี ๒ ชนิด คือ คำนามและคำกริยา วลีจึงมี ๒ ชนิด เช่นเดียวกัน คือ นามวลีและกริยาวลี

**ประโยค** พระยาอุปกิตติศิลปสาร (๒๕๑๑, น.๑๙๓ - ๑๙๓) กล่าวว่า “ประโยคคือถ้อยคำที่มีเนื้อความบริบูรณ์” และได้กล่าวถึงส่วนประกอบของประโยคว่า

ประโยคหนึ่งๆ แบ่งออกเป็นสองภาค ดังนี้

- ก. ภาคประธาน หมายความว่า ส่วนที่ผู้กล่าวอ้างขึ้นก่อน เพื่อให้ผู้ฟังรู้ว่าเป็นข้อสำคัญของข้อความ ภาคนี้โดยมากมักเป็นคำนามหรือสรรพนามเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งผู้พูดหรือผู้เขียนกล่าวขึ้นก่อน เช่น ตาสี บ้านฉัน เขา เป็นต้น ซึ่งทราบได้แต่เพียงว่าเป็นใครหรืออะไรเท่านั้น
- ข. ภาคแสดง หมายถึง คำที่แสดงอาการของภาคประธานให้ได้รับความครบว่าแสดงอาการอย่างนั้นอย่างนี้ เช่น ตาสี-นอน บ้าน-งาม ฉัน-กินข้าว เขา-เป็นนายอำเภอ นี่เรียกว่า ภาคแสดง ข้อความใดๆ ถ้ามีความหมายครบ ๒ ภาคบริบูรณ์เช่นนี้แล้วก็ได้ชื่อว่าเป็นประโยค

พระยาอุปกิตติศิลปสาร กล่าวว่าประโยคมี ๒ ภาค แต่วิจิตรนภานุพงศ์ (๒๕๒๔, น.๒๑) มีความเห็นต่างออกไปโดยกล่าวว่า “ประโยคสามัญที่สั้นที่สุดจะมีคำเพียงคำเดียว ซึ่งถือว่ามีส่วนของประโยคเพียงส่วนเดียวเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องมี ๒ ภาคดังกล่าวไว้ในตำราเดิม”

ในเมื่อนักไวยากรณ์ให้ความหมายของคำ วลี และประโยค ต่างกันไป ความเข้าใจเกี่ยวกับ คำ วลี และประโยค ก็ต่างกันบ้าง และการตัดสินว่าไหนเป็นคำ วลี หรือประโยค ก็อาจจะต่างกัน

- ตัวอย่าง ๑. ก. เขาทำดี พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๑๑, น.๒๑๔) ถือว่า เขา เป็นคำสรรพนาม ซึ่งเป็นบทประธาน
- ข. เขาจะได้รางวัล วิจินตน์ ภาณุพงศ์ (๒๕๒๔, น.๙๗) ถือว่า เขา เป็นนามวลี ซึ่งประกอบด้วยคำสรรพนาม เขา และทำหน้าที่ เป็นหน่วยประธาน
๒. ก. ถาม - ใครมา ?
- ตอบ - ผม (ผมมา)

พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๑๑, น.๒๑๐) ถือว่า ผม เป็นภาคประธานของ ประโยค ผู้พูดละภาคแสดงของประโยคไว้ในฐานที่เข้าใจกัน

ข. ตอบ - พ่อ

วิจินตน์ ภาณุพงศ์ (๒๕๒๔, น.๒๑) ถือว่า พ่อ เป็นประโยคสามัญที่ประกอบด้วยคำนามคำเดียว

จะเห็นว่า คำว่า เขา ในตัวอย่าง ๑ ก. และ ๑ ข. ต่างทำหน้าที่ประธาน แต่พระยาอุปกิตศิลปสารถือว่า เขา ใน ๑ ก. เป็น คำ ส่วนวิจินตน์ ภาณุพงศ์ ถือว่า เขา ใน ๑ ข. เป็นนามวลี ส่วน ผม ใน ๒ ก. และ พ่อ ใน ๒ ข. ต่างก็เป็นคำ แต่พระยาอุปกิตศิลปสารถือว่า ผม ใน ๒ ก. เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประโยค ยังไม่เป็นประโยค ส่วนวิจินตน์ ภาณุพงศ์ ถือว่า พ่อ ใน ๒ ข. เป็นประโยคสามัญ

ในบางกรณี แม้นักไวยากรณ์คนเดียวกันก็อาจตัดสินหน่วยในภาษาหน่วยเดียวกันว่าเป็นคำ หรือวลี หรือประโยคก็ได้ ตัวอย่างเช่น

พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๑๑, น.๖๐) ถือว่า หางเสือ เป็นคำประสม ถ้าหมายถึง เครื่องถือท้ายเรือ และเป็นวลี ถ้าหมายถึง ส่วนท้ายของสัตว์ชนิดหนึ่ง

วิจินตน์ ภาณุพงศ์ (๒๕๒๔ : น.๒๑ - ๘๒) ใช้คำว่า แม่ เป็นตัวอย่างของนามวลี ที่มีองค์ประกอบชนิดหน่วยหลักเป็นคำนามคำเดียว และก็ใช้คำว่า แม่ เป็นตัวอย่างของประโยคที่ประกอบด้วยคำนามคำเดียว

จะเห็นได้ว่า หากวิเคราะห์ตามแนวของวิจินตน์ ภาณุพงศ์ คำคำหนึ่งอาจเป็น คำ หรือวลี หรือประโยค ก็ได้ แล้วแต่ว่าจะใช้คำนั้นอย่างไร โดยทั่วไปเราถือว่า แม่ เป็นคำ แต่ถ้าอยู่ในประโยคอย่างเช่น แม่เหนื่อย ก็จะถือว่า แม่ เป็นนามวลี ซึ่งมีส่วนประกอบเป็นคำนามคำเดียว และถ้าเด็กคนหนึ่งเห็นผู้หญิงคนหนึ่งเดินมาแล้วร้อง

เรียกว่า แม่ แม่ ก็ถือได้ว่าเป็นประโยคที่ประกอบด้วยหน่วยนามเดียว

หากวิเคราะห์ตามแนวของพระยาอุปกิตศิลปสาร ปัญหาในการวิเคราะห์ให้ได้ อยู่ที่ว่า แต่อยู่ที่กลุ่มของคำที่นำมาประกอบกัน ซึ่งอาจถือเป็นคำประสม หรือวลี หรือประโยค ก็ได้ เช่น หางเสือ ถือได้ว่าเป็นคำประสมในประโยคว่า ชีวิตเหมือนเรือไม่มีหางเสือเรือ และเป็นวลีในประโยคที่ว่า เขาเห็นหางเสืออยู่หลังพุ่มไม้ น้ำเน่า ถือได้ว่าเป็นคำประสมในประโยคว่า เอาน้ำดื่มมาใส่น้ำเน่า และเป็นประโยคในอเนกตรรก-ประโยค ที่ว่า ยุงชุมเพราะน้ำเน่า ผ้าแห้งเป็นวลีในประโยคว่า ใช้ผ้าแห้งเช็ดกระจก และเป็นประโยคในอเนกตรรกประโยค ที่ว่า ผ้าแห้งทั้งๆ ที่ตากไว้ไม่นาน

การที่กลุ่มคำกลุ่มเดียวกันเป็นคำประสมก็ได้ เป็นวลีก็ได้ แสดงว่ามีคำประสม ที่มีส่วนประกอบเหมือนกับวลี และการที่กลุ่มคำกลุ่มเดียวกันเป็นคำประสม หรือวลี ก็ได้ เป็นประโยคก็ได้ ก็แสดงว่ามีคำประสม หรือวลี ที่มีส่วนประกอบเหมือนกับประโยคได้อีกเช่นกัน

อันที่จริงความคล้ายคลึงกันระหว่างวลีและประโยคนั้น พระยาอนุมานราชธน (๒๕๐๖, เล่ม ๔ น.๑๓ - ๑๓๑) ได้สังเกตเห็นมานานแล้ว ดังที่ท่านเขียนจดหมายกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีข้อความอ้างถึงข้อเขียนของศาสตราจารย์ปลัดเลว่า

รู้สึกด้วยเกล้าฯ ว่า ศาสตราจารย์ปลัดเลรู้จักหลักภาษาไทยดี คืออธิบายว่า ภาษาที่ใช้คำพยางค์เดียวจะแปลงวิภัติปัจจัยหรือแปลงรูปคำจากตัวธาตุไม่ได้ ถ้าแปลงได้ก็หมดลักษณะของคำเป็นพยางค์เดียว ภาษาใช้คำพยางค์เดียวไม่มีคำเป็นนาม เป็นกริยา ฯลฯ ตายตัว นอกจากเป็นคำทำหน้าที่ตัวประธาน และคำประกอบต่อจากตัวประธาน รูปประโยค อนุประโยค (clause) วลี (phrase) ก็ไม่มีตายตัว ผิดกับภาษาอังกฤษ ซึ่งมีคำทำหน้าที่เฉพาะเพื่อแสดงหน้าที่ติดต่อของคำในประโยค

พระยาอนุมานราชธนได้ยกตัวอย่าง คนปากมาก สนับสนุนคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ปลัดเล ที่ว่าภาษาไทยไม่มีประโยค อนุประโยค และวลีตายตัว คนปากมาก เป็นประโยคก็ได้ เป็นวลีก็ได้

การที่ คนปากมาก เป็นประโยคก็ได้ เป็นวลีก็ได้ แสดงว่ามีวลีที่มีส่วนประกอบเหมือนกับประโยค หากเปลี่ยนตัวอย่างจาก คนปากมาก เป็น เด็กส่งหนังสือพิมพ์ กลุ่มคำนี้เป็นประโยคก็ได้ เป็นคำประสมก็ได้ นี่ย่อมแสดงว่ามีคำประสมที่มีส่วนประกอบ

เหมือนกับประโยคเช่นกัน

เหตุใดจึงมีประโยค วลี และคำประสมซึ่งมีส่วนประกอบเหมือนกัน คำถามนี้ตอบได้ไม่ยากนัก ในกรณีของวลี วลีอาจมีส่วนประกอบเหมือนกับประโยคได้ เพราะเรามักจะนำภาคแสดงของประโยคมาใช้เป็นส่วนขยายในนามวลี

ตัวอย่าง ๑. ก. เด็กไม่ยอมไปโรงเรียน

ข. เด็กที่ไม่ยอมไปโรงเรียนเป็นเด็กเกียจคร้าน

ไม่ยอมไปโรงเรียน ในตัวอย่าง ๑ ก. และตัวอย่าง ๑ ข. มีส่วนประกอบเหมือนกัน แต่ ไม่ยอมไปโรงเรียน ในตัวอย่าง ๑ ก. เป็นภาคแสดง ส่วน ไม่ยอมไปโรงเรียน ในตัวอย่าง ๑ ข. เป็นส่วนขยาย ขยายคำว่า เด็ก เด็กไม่ยอมไปโรงเรียน ในตัวอย่าง ๑ ก. เป็นประโยค แต่เด็กที่ไม่ยอมไปโรงเรียน ในตัวอย่าง ๑ ข. เป็นนามวลี

๒. ก. เขาพูด

ข. ที่เขาพูดถูกแล้ว

เขาพูด ในตัวอย่าง ๒ ก. และ ๒ ข. มีส่วนประกอบเหมือนกัน แต่ เขาพูด ในตัวอย่าง ๒ ก. เป็นประโยค ส่วน เขาพูด ในตัวอย่าง ๒ ข. เป็นนามวลี มีคำว่า ที่ นำหน้า

ตัวอย่าง ๑ และ ๒ แสดงว่า ประโยคและวลีมีส่วนประกอบเหมือนกันมาก คำว่า ที่ ช่วยชี้ให้เห็นว่ากลุ่มคำ ที่ ในตัวอย่าง ๑ ข. และ ๒ ข. เป็นแต่เพียงวลี ไม่ใช่ประโยค

ในบางกรณี หากไม่มีคำที่ช่วยแสดงว่าเป็นวลี อาจเกิดความสับสนระหว่างประโยคกับวลีได้

ตัวอย่าง เด็กอ้วนไม่ดี

เด็กอ้วน ในตัวอย่างนี้จะถือว่าเป็นวลีหรือประโยคก็ได้ ถ้าถือว่า เด็กอ้วน เป็นวลี ตัวอย่างนี้หมายความว่า เด็กที่อ้วนเป็นคนไม่ดี ถ้าถือว่า เด็กอ้วน เป็นประโยค ตัวอย่างนี้ก็หมายความว่า เด็กมีรูปร่างอ้วน และการที่เขาอ้วนนั้นไม่ดี

ในกรณีของคำประสม คำประสมประกอบด้วยคำชนิดต่างๆ และเรียงลำดับได้ต่างๆ คำที่นำมาประกอบกันนั้นย่อมมีอยู่บ้างที่มีส่วนประกอบเหมือนกับวลี หรือประโยค โดยทั่วไปไม่ค่อยมีปัญหาว่าไหนเป็นคำประสม ไหนเป็นประโยค ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคำประสมที่มีรูปเหมือนประโยคมีไม่มาก แต่ปัญหาที่ว่าไหนเป็นคำประสม ไหนเป็น

วลี เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ซึ่งแสดงว่าคำประสมที่มีรูปเหมือนวลีมีอยู่มาก ความแตกต่างระหว่างวลีกับคำประสมก็คือ คำที่ประกอบกันเป็นวลีอาจจะแยกออกจากกันได้ เช่น อาจย้ายที่คำใดคำหนึ่ง หรือนำคำอื่น มาแทรกระหว่างคำที่ประกอบกันนั้น ส่วนคำประสมมีเอกภาพทางรูปและความหมาย คำที่นำมาประกอบกันต้องใช้ร่วมกัน เช่นนั้นเสมอ ไม่อาจย้ายที่หรือนำคำอื่นมาแทรกได้ ทั้งความหมายก็รวมกันเป็นความหมายเฉพาะ มิได้แยกเป็นความหมายของแต่ละคำที่นำมาประกอบกัน คำประสมบางคำสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เรียกสิ่งของไทยรับมาใหม่ เช่น น้ำแข็ง ตู้เย็น เตาปิ้ง แม้จะมีส่วนประกอบเหมือนวลีก็ไม่มีใครคิดสงสัยว่าเป็นวลีใช่หรือไม่ และคำประสมบางคำมีความหมายเป็นอุปมาเปรียบเทียบ ความหมายจึงแปรเปลี่ยนไปจากความหมายของคำที่เป็นส่วนประกอบไปมาก เช่น หางเสือ ตาปู ลูกน้ำ คำเหล่านี้ก็ไม่มีใครคิดสงสัยว่าเป็นวลีใช่หรือไม่อีกเช่นกัน คำประสมที่จะก่อให้เกิดปัญหาก็คือ คำประสมที่พัฒนามาจากวลี บางคนยังถือว่าเป็นวลี แต่บางคนถือว่าเป็นเอกภาพทางรูปและความหมาย ถือเป็นคำประสมได้แล้ว เช่น ร้องเพลง ตบมือ ตาเขียว

ความเหมือนกันของคำ วลี และประโยค มิได้มีเพียงด้านส่วนประกอบเท่านั้น ในด้านหน้าที่ คำ วลี และประโยคก็คล้ายคลึงกัน กริยาวลีทำหน้าที่ได้เหมือนคำกริยานามวลีทำหน้าที่ได้เหมือนคำนาม และที่น่าสนใจก็คือ กริยาวลีและประโยคทำหน้าที่เสมือนเป็นประธานและกรรมได้เช่นเดียวกับคำนามอีกด้วย อย่างไรก็ตามการใช้กริยาวลีและประโยคเป็นเสมือนประธานและกรรมมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ข้อจำกัดที่ผู้เขียนได้พบ คือ กริยาวลีและประโยคจะทำหน้าที่เสมือนเป็นประธานได้เฉพาะเมื่อใช้ร่วมกับกริยาแสดงสภาพเท่านั้น ไม่ใช้ร่วมกับกริยาแสดงอาการ หรือกริยาแสดงประสบการณ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรามักจะกล่าวถึงกริยาวลีและประโยคเฉพาะเมื่อต้องการอธิบายหรือวิจารณ์ หรือเปรียบเทียบ

- ตัวอย่าง
๑. ก. ตายอย่างสงบดีกว่าอยู่อย่างทรมาน
  - ข. คุณพ่อตายอย่างสงบดีกว่าอยู่อย่างทรมาน
  ๒. ก. อยู่ที่นี่เหมือนอยู่บ้านของตัวเอง
  - ข. ฉันอยู่ที่นี่เหมือนฉันอยู่บ้านของตัวเอง

กลุ่มคำที่เป็นตัวเอนในตัวอย่าง ๑ ก. และ ๒ ก. เป็นกริยาวลี ในตัวอย่าง ๑ ข.

และ ๒ ข. เป็นประโยค กริยาวลีและประโยคเหล่านี้ทำหน้าที่ประธาน อยู่หน้าคำกริยาดี และ เหมือน ซึ่งเป็นกริยาแสดงสภาพ

ในกรณีที่กริยาวลีและประโยคทำหน้าที่เสมือนเป็นกรรม ก็ใช้ร่วมกับคำกริยาได้เพียงบางคำ

- ตัวอย่าง
๑. ฉันอยากได้ผ้าปูโต๊ะ
  ๒. ผมต้องการช่วยเด็กคนนี้
  ๓. นิดชอบฟังเพลง
  ๔. น้อยฟังผู้จัดรายการวิจารณ์ละคร
  ๕. หัวหน้าดูลูกน้องทำงาน
  ๖. ฉันเห็นเขาช่วยกระเป๋ามา
  ๗. ผมได้ยินเขาตำคุณ
  ๘. ดู่ทำแหวนตกน้ำ
  ๙. ผู้คุมคุมนักโทษชุดดิน

ตัวอย่าง ๑ - ๓ ทำให้สรุปได้ว่า กริยาวลีทำหน้าที่เสมือนเป็นกรรมของกริยาที่บอกความต้องการความชอบ ฯลฯ ส่วนตัวอย่างที่ ๔ - ๙ ก็ทำให้สรุปได้ว่าประโยคทำหน้าที่เสมือนเป็นกรรมที่เกี่ยวกับการสัมผัส และกริยาที่บอกสาเหตุ ฯลฯ

คำ วลี และประโยค เป็นหน่วยในภาษาต่างระดับกัน แต่มีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านส่วนประกอบและหน้าที่ ความสับสนในการวิเคราะห์ว่าไหนดเป็นคำ ไหนดเป็นวลี และไหนดเป็นประโยค คงจะต้องมีอยู่ต่อไป

## บรรณานุกรม

- นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และอนุমানราชชน, พระยา. บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์ประทานพระยาอนุমানราชชน. พระนคร: สยามคัมภีร์พิมพ์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖. ๕ เล่ม.
- นพวรรณ พันธุเมธา. ไวยากรณ์ไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๕.
- วิจิตรน ภาณุพงศ์. โครงสร้างภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์. กรุงเทพฯ: รามคำแหง, ๒๕๒๔.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. หลักภาษาไทย. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑.